הלכה · משנה תורה · מפרשים · אבן האזל · ספר אהבה

אבן האזל על משנה תורה, הלכות תפילה וברכת כהנים

הרב איסר זלמן מלצר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אבן האזל על משנה תורה, הלכות תפילה וברכת כהנים

הרב איסר זלמן מלצר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אבן-האזל-על-משנה-תורה-הלכות-תפילה-וברכת-כהנים/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה ז 4
פרק ד 5
הלכה יט 5
פרק י 6
הלכה יד 6
פרק יד 7
הלכה ג 7

פרק א

הלכה ז

וכן תקנו תפלה אחר תפלת מנחה סמוך לשקיעת החמה ביום התענית בלבד כדי להוסיף תחנה ובקשה מפני התענית וזו היא התפלה הנקראת תפלת נעילה כלומר ננעלו שערי שמים בעד השמש ונסתרה לפי שאין מתפללין אותה אלא סמוך לשקיעת החמה.

הכ"מ הביא ד' הירושלמי בפרק בתרא דתענית ובפרק תפלת השחר דאמר מאי נעילה רב אמר נעילת שערי שמים ושמואל אמר נעילת שערי היכל, ואמרינן התם בירושלמי דרב היה מתחיל להתפלל בעוד השמש בראש האילנות דהיינו זמן נעילת שערי היכל ואמר רב מתנא ע"י דרב מאריך בצלותיה סגי היה מגיע לנעילת שערי שמים, וכתב הכ"מ דהרמב"ם מפרש נעילת שערי שמים סמוך לשקיעת החמה כלומר תיכף שיסיים תשקע החמה ונעילת שערי היכל היינו לומר שאחר שיסיים הוא יום עדיין, ופסק הרמב"ם כרב דהלכתא כוותיה באיסורי לגבי שמואל.

והנה מה שדחקו להכ"מ לפרש אליבא דרב דצריך לסיים עם שקיעת החמה הוא ממש"כ הרמב"ם לקמן בפ"ג ה"ו דתפלת נעילה זמנה כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה, אמנם צ"ע אם נוכל לפרש כן אליבא דרב דבירושלמי בפרק תפלת השחר מביא סייעתא לשמואל [לגירסת הר"ן המובא בכ"מ, וכל הפוסקים גרסי ר' יוחנן אמר נעילת שערי היכל] מהא דהכהנים נושאין כפיהם בנעילה, וע"כ דכיון דנשיאת כפיים במקום עבודה צריך להיות ביום, והרי דלרב תפלת נעילה אחר שקיעת החמה היא, והא דרב צלי כד שמשא אריש דיקלי הוא משום דהיה מאריך בתפלתו וגומרה בלילה והיינו דקאמר רב מתנא, ועוד דקשה לומר דהרמב"ם פסק כרב דהא מסייע בירושלמי לשמואל, ולגירסת רוב הפוסקים פליג ר' יוחנן על רב וקיי"ל כר"י, וכן מוכח נמי מהא דאמר רב ביומא פ"ז ע"ב דתפלת נעילה פוטרת של ערבית וכתב הר"ן שם וז"ל מוכחא סוגיין בגמ' משום דס"ל לרב דתפלת נעילה בלילה קאמר דתפלת נעילה פוטרת של ערבית דכיון דצלי משחשכה תו לא צריך לצלויי זימנא אחריתי עכ"ל, הרי מבואר דלרב מסיים תפלת נעילה בלילה, ובאמת השמיט הרמב"ם הא דרב.

ונראה דלדעת הרמב"ם דאינו סובר כשיטת ר"ת לענין דינא דשקיעה ובין השמשות ע"כ אי אפשר לפרש אליבא דרב כמש"כ הכ"מ דצריך לסיים עם שקיעת החמה דאיך אפשר דיהי' צריך להתחיל כשהשמש בראש האילנות ולגמור סמוך לשקיעת החמה דזהו זמן מועט ובפרט דא"א לפרש כן מה דאמרו בירושלמי דרב דהוי מאריך בצלותיה התחיל

תפלת נעילה כד שמשא אריש דיקלי, וע"כ צריך לומר דהרמב"ם פסק כר' יוחנן, ורב באמת סובר דזמנה עד הלילה, אמנם לדעת הטור דסובר כשיטת ר"ת בדין בין השמשות אפשר לפרש כדברי הכ"מ אך גם בטור מוכח דאינו סובר כן דהא פסק דזמן נעילה עד הלילה ושקיעת ר"ת הוא עכ"פ קודם הלילה וע"כ דמפרש נמי דלרב זמנה עד הלילה, ופסק כרב, אמנם דברי הרמב"ם דכתב דנקראת תפלת נעילה משום נעילת שמים אינו מבורר כיון דפסק כר"י ולדידי' נעילה היינו נעילת היכל וצ"ע.

פרק ד

הלכה יט

היה מהלך במקום סכנה כגון מקום גדודי חיות ולסטים והגיע זמן תפלה מתפלל ברכה אחת, וזו היא, צרכי עמך ישראל מרובים ודעתם קצרה יהי רצון כו' שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו לכל גויה וגויה די מחסורה והטוב בעיניך עשה ברוך אתה ה' שומע תפלה, ומתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך ואם יכול לעמוד עומד וכשהוא מגיע לישוב ותתקרר דעתו חוזר ומתפלל תפלה כתקנתה תשעה עשר ברכות.

כתב הכ"מ ומש"כ רבינו ואם יכול לעמוד עומד הוא מדאמרינן בברכות דף ל"ו ע"א רב חסדא ורב ששת הוו אזלי באורחא קם רב חסדא וקא מצלי וקם נמי רב ששת ואמר מהיות טוב אל תקרא רע, והאי צלותא תפלה קצרה היא דאילו הבינו לאו מהיות טוב נפקא דמדינא צריך לעמוד עכ"ל.

והנה בתוס' שם פירשו דר"ח ור"ש איירי לענין תפלת הדרך ולא לענין תפלה קצרה וכן מפורש ברי"ף שם, וצ"ע במקור ד' הרמב"ם, ובאמת השמיט דין תפלת הדרך לגמרי, ונראה דהרמב"ם סובר דאליהו ורב חסדא דמפרש דבריו פליגי על כל הני תנאי דאמרי דדוקא בהולך במקום סכנה צריך להתפלל ואליהו סובר דכל יוצא לדרך צריך להתפלל, ואף דאפשר בפשיטות לומר דלא פליגי דענין תפלת הדרך הוא על הולכי דרכים ובלא הגיע זמן תפלה, ותפלה קצרה הוא כשהגיע זמן תפלה ועל כלל ישראל, מ"מ סובר הרמב"ם דאם איתא דמתפלל תפלת הדרך גם להנהו תנאי למה לי להתפלל עתה תפלה קצרה דהא בלא מהלך במקום סכנה אם אינו מיישב דעתו אסור לו להתפלל כמש"כ בהל' ט"ו, וגם לא תקנו בזה תפלה קצרה, וע"כ דתקנוה רק מפני סכנת דרכים וא"כ אם כבר התפלל תפלת הדרך למה חוזר ומתפלל תפלה קצרה, וע"כ דתנאי דאית להו דמתפלל תפלה קצרה לית להו דין תפלת הדרך כלל, ותפילת הדרך הוא הוספה דלאו דוקא במקום סכנה ובזמן תפלה אלא כל היוצא לדרך, וממילא אותו המחלוקת דפליגי

רב חסדא ורב ששת אם עומד או מהלך דפליגי בתפלת הדרך שייך נמי בתפלה קצרה כיון שהוא במקום תפלה קצרה.

פרק י

הלכה יד

טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת משלים תפלתו ואינו צריך לחזור, וכן מי שלא הזכיר על הנסים בחנוכה ובפורים ועננו בתפלת תענית אינו חוזר ומתפלל, אחד יחיד ואחד שליח צבור, ואם נזכר קודם שיעקור את רגליו אומר עננו כי אתה שומע תפלה פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה יהיו לרצון אמרי פי וגו'.

בשבת כ"ד ע"א תני ר' אושעיא ימים שאין בהם קרבן מוסף כגון תעניות ומעמדות אומר מעין המאורע בשומע תפלה ואם לא אמר אין מחזירין אותו, והרי"ף שם כתב ע"ז מהא שמעינן דמי שטעה ולא הזכיר על הנסים בתפלה בחנוכה ובפורים שאין מחזירין אותו לפי שאין מחזירין אלא בימים שיש בהן קרבן מוסף כגון ר"ח וחש"מ אבל יום שאין בו קרבן מוסף כגון תעניות ומעמדות וחנוכה ופורים אין מחזירין אותו ותניא נמי בתוספתא בהדיא כל יום שאין בו קרבן מוסף כגון תעניות ומעמדות חנוכה ופורים ערבית שחרית ומנחה מתפלל ואומר מעין המאורע ואם לא אמר אין מחזירין אותו עכ"ל, והנה הרא"ש בפ' תפלת השחר כתב דנראה דכל אותן דאין מחזירין כגון על הנסים דחנוכה ופורים וכיוצ"ב כיון דסיים אותו ברכה אע"פ שלא פתח בברכה שלאחריה אינו חוזר ואם חזר הוי ברכה לבטלה וכ"כ הר' יונה ז"ל, והביא בשם הר' אלחנן דסובר דכל זמן שלא פתח ברכה שלאחריה חוזר, ועוד כתב שם דהר"י ראה לר"ת ז"ל שחזר לאחר מודים בדבר שאם לא אמר אין מחזירין אותו עיי"ש.

והנה מדברי הרמב"ם שכתב גבי לא הזכיר על הנסים בחנוכה ובפורים דאינו חוזר ומתפלל משמע לכאורה דאינו חוזר ומתפלל דוקא והיינו בשנזכר אחר שסיים תפלתו אבל אם נזכר קודם סיום תפלה חוזר לאותה ברכה שהיה לו להזכיר בה וכדעת ר"ת, ומ"מ אם סיים תפלתו אע"פ שלא עקר עדיין את רגליו אינו חוזר וכמש"כ הרמב"ם אח"כ דאומר עננו בסוף תפלתו, ואפשר דגם דעת ר"ת כן דאחר שסיים הברכות דינו כמו שעקר את רגליו לענין דין דאינו חוזר ומתפלל, ואמנם מד' הרא"ש שם משמע דלדעת ר"ת כל שלא עקר את רגליו חוזר לאותה ברכה, וכ"כ הכ"מ דדעת הרמב"ם כדעת ר"ת, אכן נראה דאינו מוכרח דהא כתב וכן מי שלא הזכיר על הנסים וכו' ומוכח דדומה לדין הבדלה דהביא קודם לכן, וגבי הבדלה הא כתב בפירוש דאם לא הזכיר הבדלה בחונן הדעת

משלים תפלתו ואינו צריך לחזור, ומבואר דאף אם נזכר באמצע תפלתו משלים תפלתו ואינו חוזר לחונן הדעת וה"נ גבי על הנסים ועננו, והנה מדכלל הרמב"ם דין הבדלה עם דין על הנסים ועננו משמע דחד מילתא הוא והטעם דאינו חוזר באלו משום דהם ימים שאין בהם מוסף וכמש"כ הרי"ף מד' התוספתא, ובאמת בהבדלה הא טעמא אחרינא הוא כדאמרי' בברכות כ"ט ע"א משום שיכול לאומרה על הכוס, ובדף ל"ג ע"א אמר רב ששת דאם טעה בזו ובזו חוזר לראש והיינו דאם טעם קודם הבדלה על הכוס חוזר ומתפלל והרמב"ם השמיט טעמא משום שיכול לאומרה על הכוס וגם השמיט דינא דאם טעה בזו ובזו חוזר לראש וצ"ע.

ואמנם צ"ע למה צריכנן בהבדלה טעמא משום שיכול לאומרה על הכוס והא אף אם לא הי' קבועה אלא בתפלה בדין דאינו חוזר משום הא דאמרי' בתוספתא דבימים שאין בהם קרבן מוסף וטעה בהזכרת מעין המאורע אינו חוזר ומתפלל, ויותר תמוה הא דאמרי' דאם טעה בזו ובזו חוזר ומתפלל מ"ש מהזכרה דעל הנסים בחנוכה ובפורים דאינו חוזר ומתפלל, וראיתי שכבר הקשה הרשב"א כן בפרק תפלת השחר ותירץ דשאני הבדלה דתקנה קבועה ומחוייבת היא וע"כ הוא צריך להזכיר, ודבריו צריכים עוד ביאור, ונראה דכונתו דדין הבדלה הוא חיוב בפני עצמה ולא רק גדר הזכרה וענינו של יום, והיינו דאין תיקונה משום הזכרת מעין המאורע אלא תקנה דצריך שיבדיל בברכה בין שבת לחול וכענין קידוש וה"נ קבעוה על הכוס כקידוש, ועוד יש לתרץ דענין הזכרה דהבדלה אינו הזכרה דחול דבאמת חול אינו מעין המאורע אלא ענין הבדלה שייכא ליום הקודם דהוא שבת ויו"ט והזכרת מעין המאורע דהבדלה הוא מעין המאורע דשבת ויו"ט ושייך להזכרה דימים שיש בהם קרבן מוסף, אכן בדעת הרמב"ם משמע דאינו סובר אלו התירוצים ומדמה להו אהדדי, והא דאמרי' שם דטעה ולא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו אינו דומה כלל דהתם תקנוה לתפלה ולתכלית בקשה ואינו גדר הזכרה אלא דבכלל התפלה היא ולכן סובר הרמב"ם דבכללא דברייתא נדחו הני אמוראי דסברי דטעה בזו ובזו חוזר דכיון דהוי הזכרה בימים שאין בהם קרבן מוסף אינו חוזר, ומ"מ צ"ע כיון דלא מצינו חולקים בהך כללא דברייתא.

פרק יד

הלכה ג

ומתחילין יברכך, וש"ץ מקרא אותם מלה מלה והם עונין שנאמר אמור להם עד שיאמר.

פי' הכ"מ דהיינו שהכהנים יתחילו בעצמם יברכך והש"ץ מקרא אותם אח"כ שאר

התיבות, ובב"י בטור סי' קכ"ח כתב דאף דהיה אפשר לפרש דמקריא אותם מן יברכך ולא יחלוק על שאר הפוסקים, וכן מפורש בפיהמ"ש בברכות ל"ד כפי הגירסא שלנו מ"מ דחה הב"י הך פירושא משום דבמצרים ובאה"ק מתחילים הכהנים יברכך ואח"כ מקריא אותם הש"ץ ד', ואומרים שם שבגירסתם בפיהמ"ש בלשון ערבי שהוא אמיתית כתוב כן, ע"כ דברי הב"י, ובטעם הדבר כתב דכיון דכל מה שהש"ץ מקריא הוא כדי שלא יטעו א"כ בתיבת יברכך ליכא למטעי והנה ראיתו דלשון ערבי מדוייק יותר אינו מוכרח ובגירסתנו מפורש באופן שלא שייך טעות להמעתיק דכתב ומשים בפיהם שלש ברכות אות באות ש"ץ אומר יברכך ויענו הכהנים יברכך וכו'. וע"כ נפל טעות באיזה נוסחא ויתכן שבמצרים תיקנו בשביל פירושם בדבריו בהלכותיו לכן נברר דבריו כאן.

והנה פי' הכ"מ קשה א' במה שפי' בטעמא דאינו מקריא יברכך משום דמקריא בשביל שלא יטעו וביברכך ליכא טעות, ובאמת הא דמקריא אינו בשביל טעות דהרמב"ם כ' להדיא דהוא מקרא דאמור להם עד שיאמר להם, ואפי' אם נאמר שהוא אסמכתא מ"מ אם הדרשא לא היתה מסכמת עם הדין לא היה הרמב"ם מביאה, דמדרשא דאמור להם בודאי משמע דהוא על כל הברכת כהנים ודרשא זו ליתא בגמ' ולא בספרי ובתוס' מביא זה ממדרש טעמי חסירות ויתירות ובודאי אם הוא אסמכתא וגם סותרת עיקר ההלכה דבשביל טעמא דלא יטעו אינו מקריא יברכך לא היה הרמב"ם מביא דרשא זו, עוד יש להוכיח דלפי פי' הכ"מ דאינו מקריא יברכך, מוכרח למחוק גירסתנו שהיתה גם לפני הכ"מ בהל' ה' אין המקרא רשאי להקרות לכהנים, והכ"מ גורס לקרות כהנים וכמו שהוא בגירסתנו בגמ', אבל בגמ' איתא אין הקורא, וברמב"ם איתא אין המקרא, ועל אמירת כהנים אין שייך לקרותו מקריא והי' להרמב"ם לכתוב ש"ץ, כמו שכ' להלן.

עוד פי' הכ"מ דואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה הוא ברכת אקבש"א ומפרש דמקודם קורא כהנים ואח"כ מברכים הכהנים ברכת אקבש"א וכמו שהוא מנהגנו, ובאמת ברמב"ם מוכח להדיא דאינו סובר כן וא"א לפרש כן ברמב"ם, חדא דאכתי לא כתב הרמב"ם ברכת אקבש"א וכ' זה בהל' י"ב, ומשמע משם דאין אומרים זה באופן שישמעו הצבור דהא כלל זה עם יהי רצון ע"ש, ב' דמוכח מדברי הרמב"ם דברכת אקבש"א מברכים קודם שיחזירו פניהם, וקריאת כהנים מוכח מדבריו דהוא אחר חזרת פניהם ודלא כמנהגנו.